

FIGYELŐ

Színek és képek az írókongresszusról

Bizonyos, hogy civilemberben az „író” szó hallatára respektus támad. Író — tehát az az ember, aki a könyveket csinálja, aki végeszakadatlan tintafolyóval vagy írógépkattogással valót és mesét papírra vet s amit valóságnak ír le, hitelesen, arról is tudjuk hogy legfeljebb valószínű... alakjaiban az is költött. Mégis, országot, népet, tájat telepít a könyv lapjaira, hőseivel együtt él az olvasó, sorsukon izgul, könnyezik vagy együttkacag velük. Ha jó volt a könyv, annak sorai egy életen át vele maradnak, mint olyan valóság, amely létezik, ha nem is térben vagy időben — sokkal mélyebben, a lelkek mélyén. Ebben a teremtőmunkában van valami nagyszerű és nagyvonalú.

Szerencsére az íróban ez sohasem válik tudatossá; egészséges ösztönével csak a részt méri le, jó regényt, novellát vagy verset akar adni. Ez a bizonyos írói alázat, amikor az alkotó aláveti magát a sajtóteremtette birodalom kemény törvényeinek. Mert az írás fölött mindig ott ül a valószínűség, a hitelesség, a nyelv és esztetika erős törvénye. Nincs is fegyelmezettebb lény az íróembernél, még a legszertelenebb, legfegyelmezetlenebb is, ahhoz hogy ezt a látszólagos szertelenséget és fegyelmezetlenséget művésziileg kihozza, olyan mint az az ember, aki a mások lakomáján aludtjejen él.

Miért mondtam el mindezt bevezetőben? Azért, mert másfélszáz író között résztvettem Jugoszlávia íróinak második kongresszusán és szeretném az íróművészt, alkotásaiban éppen úgy, mint emberileg, közelhozni olvasóinkhoz. Művészetében éppen úgy mint emberileg ahogy a vonatban ül, a kongresszusi széksorokban a felszólalókat hallgatja, beszélget vagy a választás eredményén izgul — amikor nemcsak író, hanem honpolgár, egyesületi tag vagy egyszerű utas, tehát ő a nagyérdemű közönség egyede, a közönségé, amelyhez annyiszor fordul andalító, biztató vagy nevetető szóval.

Zágreb, ez a kultúrált, ápoltt szép város az ünneplésnek talán kevés külső jelével, de annál több belső tartalmával és szívmelegével fogadta a betű követőit. Mert elindultak a fővárosból, Beográdból, a szlovén hegyek közül, Makedónia nagy völgykatlanából, a Vajdaság rónáiról, az erdős-bérces Boszniából, Crna Gora fekete hegyei közül... elindultak vonaton, autóbuzson vagy hajón, vitte őket a jármű erre a kongresszusra — a zágrebiek csak innen a szomszéd utcából jöttek, a vendéglátó házigazda kedvességével — elindultak mind követségbe.

Kis koffer volt mindegyiknél, ezt mindenki láthatta, de velük volt egy másik nagy láthatatlan bőrönd is: mindazzal, amit népeink álmodnak, akarnak, átéltek, amire vágyódnak, mert ők ennek letéteményesei, kifejezői. Sokan egész hosszú életük nagy tapasztalatait gyömöszölték ebbe a nagybőröndbe, a régi polgári irodalom időszerűtlenné vált attribútumait, de egyben ugyanannak a korszaknak mesterségbeli rutinját — mások, fiatalok, frissen és ropogósan, talán még szegényesebb szellemi ruházatban, de célrалendülőbb akarattal jöttek ide közénk, szavukat hallatni és tanítani, hallgatni és tanulni.

A kongresszus fogalma általában ezres nagy tömegek áramlásához tapad. Az írók kevesen voltak csak, másfélszázan — az egész írószövetségnek nincs több mint 250 tagja. Mégis ugyanolyan lesz a köztük elhangzott szó súlya vagy még nagyobb, hiszen őket olvasók ezrei, tízezrei, százezrei kísérték el.

A zenei főiskola, a Glazbeni Zavod nagytermében tizenhét reflektor és nyolc óriás Jupiter-lámpa öntötte a fényt. Onnan tudom ilyen pontosan, hogy az egyik szünetben megszámláltam a világítótesteket. A filmeseknek és fényképezőknek szólt a nagy fényesség, ők kattogtatták és pergették gépeiket, olyan tüzes lendülettel, hogy az elnöklő Ivo Andrics mosolyogva figyelmeztette őket: talán hagynának kevés helyet és teret a felszólalónak is, végtére ebben a pillanatban ő a főszereplő...

A karzaton izgatott közönség mutogatott és találgatta: ki kicsoda. Mert furcsa dolog az író népszerűsége: műveiből árad. Nevét műveiből szavalják és ismerik — fizikai népszerűsége soha nem közelítheti meg azt a másik popularitást — mégis vannak, akik a lélek külső porhüvelyére is kíváncsiak. Nevek röpködtek a levegőben: Ivo Andrics... Krlezsa... Csopics... Petrovics Velyko... nézd ott: Bihaly-Mérin...

Jovan Popovicst és a szlovének nagy íróját, Prezsihov Vorancot hiába keresték a kíváncsiak: mindketten betegek, súlyos betegek és nem jöhettek el.

Bécsületére szóljon a zágrebi közönségnek, hogy nem élt azzal a toladó, levetkőztető kíváncsisággal, autogrammrohammal és arcbabámulással, ami a polgári társadalomban az ilyen írói megjelenések talán hiúságot legyező, de mindenképpen kellemetlen velejárója. A külső megjelenés kíváncsiság-ingere a régi társadalomban furcsa sznobizmust szült és magát az írókat is pózba kényszerítette... nem, ennek nyoma sem volt. A karzat, amikor megtudta, ki kicsoda elült, elhallgatott és attól kezdve inkább a szavakat figyelte. Legfeljebb Branko Csopicsot a gyerekek kedvencét és nagy meseíróját kerülgették és kísérgették az odakint váró kis pionírok...

Zömök, szélesvállú ember áll a reflektorok és óriáslámpák kereszt-tüzeiben, berreg a filmszalag. Dr. Vladimir Bakarics, a JKP Központi Vezetőségének tagja, a Horvát Népköztársaság miniszterelnöke üdvözlí az írók kongresszusát. Itt a horvát fővárosban egyben ő a vendéglátó, házigazda és így többszörös szerepében intézi szavait a megjelen-tekhez

„Az írók szerepe — mondja — mindig az igazság feltárása volt és az, hogy ezzel az igazsággal töltsék a tömegeket, lendületet adva a további előhaladáshoz és fejlődéshez.”

Precíz és kerek mondatok, amelyekből kinő a további értelem: a szocialista ország írójának összeletti, sokrétű feladata. A legfelsőbb fórum, a Párt üzenetét közvetíti az ország íróihoz, akiket végül mint a horvát főváros vendégeit üdvözli.

Az ünnepi külsőség pillanatai elmúltak, a munka megindulhat.

*

A kongresszus anyaga olyan volt, mint egy nagy festmény, amelynek körvonalait úgy hozták össze, sokan: az elhangzott referátumok és a sok hozzászólás szerves egészbe fonódott. A sok referátum taxatív felsorolást éppen úgy adott — a megjelent művek felsorolását és az írók értékelését — mint ahogy elmélet is kikelt a beszámolókból. Pozitív és negatív elemeket tártak fel: miben jár helyes úton az irodalom és melyek a gyengéi? A dekadenciát és formalizmust, ezt a két nagy kórságot már levetették írónk, de a nyomok még elvéve fellelhetők. Azon kell lennünk, hogy ezek a nyomok is eltűnjenek. Szocialista realista irodalmat akarunk, a valóság igazi ábrázolását, tele emberi elemekkel, emberi valósággal, nem hiányozhat a természet sem, a szerelem sem ebből a teljes emberi valóságból. Mert a valóság ábrázolása körül újabb hibába estünk: tematikai szűkkörűség, sematikus és sokszor a valószínűtlenségig terjedő emberábrázolás — ezek az új betegség tünetei. A forma és tartalom egységét még nem sikerült maradéktalanul megvalósítanunk. Drámáinkban, hogy csak egy példát mondjunk, még mindig a strindbergi-ibseni szobalevegő és párbeszéd dominál, holott életünk már régen elhagyta ezeket a szűk kereteket — kivonult a gyárakba, munkahelyekre, gyűléstermekbe, szabadba... Pedig minden kor irodalma csak akkor hiteleserejű, ha színterét oda viszi, ahol a való élet folyik.

Magának a népfelzabardító harcnak feldolgozása sem teljes, nem teljes, mert bár a memoáriródalom ezen a területen gazdag, kevés az igazi irodalmi eszközökkel megvalósított írás.

A vitához fűzött hozzászólások még csak kimélyítették és a részletekre is kiterjesztették ezeket a leszögezéseket.

Ahogy többen is hangoztatták: igazi munkakongresszus volt ez az első igazi kongresszus, amely végül világos határozatban lefektette és leszögezte az utat, amelyen írónknak haladniuk kell.

*

Sokféle nyelven beszéltek ezen a kongresszuson, szerbül-horvátul, szlovénül, makedónul. Még magyar szó is elhangzott, amikor Lőrinc Péter magyarul köszöntötte az írók összejövetelét. A kisebbségek irodalmáról Mladen Leszkovác adott bőséges referátumot, ezt a beszámolót az egész terem nagy figyelemmel hallgatta. Minden kisebbségűrt irodalmi életét, alkotásait és főkevéseit soravette és rólunk magyarokról beszélt a legkimerítőbben. A vitában Lőrinc Péter kiegészítette ezo-

ket az adatokat és irodalmi alkotásaink és munkánk helyes marxista-leninista értékelését adta. Felvetette a minőség kérdését is és pozitív választ adott. Röviddel utána, Ero Sequi az olasz kisebbség irodalmáról mondott beszámolót és értékelést.

Mindezt talán azért fontos itt elmondani, hogy teljes képét adjuk a kongresszusnak. És azért hogy rámutassunk: hazánkban voltaképpen egyféle irodalom van: a szocialista építőmunka irodalma — más és más nyelven, mégis ugyanaz az irodalom, amely aztán a festvérség és egység szellemében minden népünk valóságának, vágyainak és eszméinek kifejezője.

*

A találkozás az írók között, a négy szemközti találkozás vagy az egyes csoportok találkozása — találkozás az emberrel — inkább fehér asztal mellett folyt le, vagy az Akadémia fogadóestjén, meg a Horvát Népköztársaság prezidiumának fogadóestjén. A makedónak például őszinte ámulattal és elismeréssel néztek ránk, magyarokra, amikor megmutattuk nekik Lőrinc Péter nemrég megjelent könyvét Macedóniáról. És sietve kötöttek megállapodást a róluk szóló könyv makedónnyelvű fordítására . . . Hogyne, mikor minden nép izgalmasan kíváncsi arra, mit tartanak róluk mások!

A csnagóraiak mosolyogva emlegették, hogy ők minden népköztársaságnak adtak író, államférfiút . . . A szlovének fegyelmezett sorai-ban feltűnően sok fiatal volt, ifjúsági és gyermekirodalmunk aránylag a legtöbb képviselőt küldte a kongresszusra. A boszniaiak élen az érdekesfejű Szekender Kulenoviccsal nem tagadhatták meg erős temperamentumukat. A horvátoknál a régi nagyok mellett — mint a már klasszikussá vált Krlezsa, Kolár és a többiek — egész sora vonult fel a fiataloknak, köztük Marjan Matkovic's drámairodalmunk egyik legképzettebb bírálója. A Szerb Népköztársaság íróegyesülete küldte a legtöbb delegátust, a nagy nevek sorában ott találtuk Andric'sot, Velyko Petrovic'sot, Branko Cspic'sot, Oszkár Davic'sot, Milan Bogdanovic'sot, Velibor Gligoric'sot, Eli Fincit, Bihaly Merin Ottót, Szinisa Paunovic'sot, Deszanka Makszimovic'sot . . . ki tudná ugyan mind felsorolni. Vajdaságból Mladen Leszkovac, Zsivojin Boskov, Zsika Miliszavac, Bogdan Csiplic's, Bosko Petrovic's, Majtényi Mihály és Lőrinc Péter voltak ott.

Ezek mind — egész országrészek írói követői — magukkal hozzák tájukat, a táj emberét, magukban érlelt művészetük sokszínű kivételését, szóval mindazt, ami írásukat vonzóvá és érdekessé teszi — mindazt a sokszínű hozzájárulást, ami egy szocialista ország irodalmának egészét alkotja. Számunkra az a csodálatosan szép, hogy valamenyny nyelvterület, előtárva a maga problémáit, a szocialista építésért folyó harc jegyében irányítja irodalmát, helyesebben: ennek a harcnak jegyében alakul mindenütt az irodalom. Íróinkban még hibáik feltárásánál is le kell szögezni a kétségtelen azonosságot, sőt egységet, bármilyen nyelven írnak. Mindez annak tanúságtétele, hogy az új Jugoszlávia, mint egységes és egészséges test, minden porusában jelzi a szétágazót is, a mindenfelé jelentkező egyforma hatást is. A polgári társadalom nemzeti szűkkeblősége ilyen hatásra nem lenne képes.

A kongresszusi ülések szünetében bolyongás horvát írókkal ebben a régi városban, amelyben az ódonság és modern korszerűség olyan szerencsésen ölelkezik: az ott a dombon, a hegyen a nép múltja és idelent a lapályon a nép mai élete. A Bakách-toronynál felfelé ívelő úton éppen úgy mint a „siklónál” a magasba kanyargó lépcsősorok — ez mind a feudális múlt, a báni-érseki város, a nemesek és papok városa — mialatt lent a lapályon a polgárság készül nemzeti forradalmára. S a szétszórt horvát falvak parasztjai, a nemesi, úri nagybirtokok zselérei kívülről rohamoztak örökké; Matija Gubec óta a falvaknak ez a népe százszor is fellobbantotta az apróbb-nagyobb felkelések tüzét és ilyenkor azok ott a sárga nagy házakban a hegytetőn, a csuhásak és mentések mindig megremegették . . .

Furcsa ám a népek sorsának alakulása. A „*dividea et impera*”, az oszdd meg és uralkodj elve és gyakorlata világlott mindig itt a hegy körül s mind korszak tudott új elemet belevinni ebbe a jelszóba. Mindig voltak, akik bedőltek a „török áfiumnak és német maszlagnak”. Bármerre lép az ember, a múltba vissza, mindenütt láthatja ennek jeleit, a feudalizmus éppen úgy megtalálta az elvet, mint a kapitalizmus. Nagyon jó tanulság ez. Nemcsak a multra.

Itt az ódon sikátorokban, a Gubec téren tüzes trónra ültették egyszer az igazságot. És azóta százszor elfojtották, máshol és másfelé is. S mégis győzött az emberi igazság. Magját most magunkba hordjuk és magunkban őrizzük minden írói kivetítésnél, minden leírt sornál — elhintjük, hogy erős fává izmosodjon a lelkekben. Az igazság, emberek, népek és nemzetek igazsága.

*

Még egy estébenyúló hosszú ülés . . . Valahol már pecsételik a menetleveleket három nap gyorsan lepereg. Még egyszer teljes fegyverzetében kilép a lelkekből a szó, rezolúciók születnek.

„Íróinknak az időkhöz méltó alkotások megteremtéséhez kell fogni, azon korszak alkotásait kell megteremteniök, amelyben élnek — a korszakát, amelyben népeink a Kommunisták Pártja és Tito elvtárs vezetésével megteremtik a szocializmust.”

Aztán még egy határozat.

„Nemcsak az embernek, nemcsak a népeknek — a szavaknak is, az emberi gondolatnak is megvan a maguk méltósága . . . Jugoszlávia írói tudatában vannak annak, hogy olyan országban élnek, amely nem követel tőlük egyetlen szót, mely ne lenne a forradalmi igazságok hiteles és igaz kifejezője, egyetlen szót sem, amely ne lenne összhangban tapasztalataikkal és meggyőződésükkel.”

Határozat azok ellen, akik rágalmaznak bennünket, határozat a Tájékoztató Iroda boncainak címére.

És ugyanaz az elszánt akarat, az együttthaladás akarata, a töretlen összetartozás és összeforrottság kinyilvánítása szólalt meg a Tito elvtárshoz és a JKP központi vezetőségéhez intézett táviratban.

... A kongresszus véget ért. De magja ott maradt az írók lelkében, mint eleven tanúbizonyság. És ez a mag kikel a szavakban és írásokban, amelyekkel íróink a szocializmus építését a tömegekben művészetükkel előmozdítják, bemutatják, érzékeltetik. Művészi szavakkal, amellyel népünket az igazi írói alázat fegyverével szolgálják, segítik.

Majtényi Mihály